

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-110>

УДК 336.717.3

УПРАВЛІННЯ ДЕПОЗИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ

MANAGEMENT OF DEPOSIT RISK IN BANKS

Хома Ірина Борисівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3737-1601>

Головко Анастасія Михайлівна

бакалавр,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6015-9019>

Khoma Iryna, Holovko Anastasiia

Lviv Polytechnic National University

У статті досліджено сутність, механізм управління депозитною політикою та основні виклики депозитного ризику банку, з якими стикається український фінансовий сектор в умовах військового конфлікту, що триває. Важливість теми зумовлена необхідністю адаптації банківської системи до нових реалій війни. Проаналізовано напрями розвитку ринку депозитних послуг в Україні наслідки впливу депозитного ризику на банківську діяльність та проблеми управління депозитними ризиками на сучасному етапі розвитку банківського сектору України. Висвітлено підходи до управління ризиками депозитних операцій. Виявлено переважання короткострокових депозитів у структурі зобов'язань банків. Спостерігається тенденція збільшення обсягів валютних вкладів у депозитних портфелях банків України. Представлено динаміку депозитних вкладів за валютами та строками їх розміщення. Запропоновано класифікацію заходів для управління традиційними ризиками банків та надано рекомендації щодо підвищення ефективності управління депозитними ризиками. Зокрема, впровадження цифрових інструментів і механізмів, що підтримують дистанційні послуги, може стати ключовим фактором забезпечення безперервності фінансових послуг.

Ключові слова: банківська система, цифрова трансформація, війна, депозитний ризик, депозитні ресурси, депозитна політика, синтезовані депозитні продукти, страхування ризиків, депозитний портфель.

The article examines the essence, management mechanism of deposit policy, and the main challenges of deposit risk faced by the Ukrainian financial sector during the ongoing military conflict. The importance of the topic is driven by the need to adapt the banking system to the new realities of war. The study analyzes trends in the development of the deposit services market in Ukraine, the impact of deposit risk on banking activities, and the challenges of managing deposit risks at the current stage of the Ukrainian banking sector's development. Approaches to managing deposit operation risks are highlighted. The analysis reveals the dominance of short-term deposits in the structure of banks' liabilities and a trend of increasing foreign currency deposits in the deposit portfolios of Ukrainian banks. The dynamics of bank deposits in Ukraine are presented by currency and maturity. A systematization of measures for managing traditional banking risks is proposed, along with recommendations for improving the efficiency of managing traditional and deposit-related risks in Ukrainian banking institutions. In particular, the implementation of digital tools and mechanisms that support remote services can become a key factor in ensuring the continuity of financial services. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of deposit risk in banking activities, identify key factors influencing its occurrence, and analyze the impact of this risk on the financial stability of banking institutions. It aims to develop methodological approaches for identifying, quantitatively assessing, and managing deposit risk, taking into account modern challenges in the banking sector. Additionally, the article seeks to propose effective tools, strategies, and practical recommendations for minimizing deposit risk, tailored to the conditions of the Ukrainian economy and changes in the global financial environment. The relevance of the topic in the current conditions of financial market instability, increased competition in the banking sector, and changes in the regulatory environment makes the issue of deposit risk management crucial. Deposits are one of the key sources of resources for banks, and their volume and structure significantly affect the liquidity and financial stability of the banking system. The importance of this issue is further heightened by the need to ensure public and business trust in the banking system, which largely depends on the effectiveness of deposit risk management. Studying this issue will contribute to enhancing the resilience of banks to financial shocks and optimizing their resource base.

Keywords: banking system, digital transformation, war, deposit risk, deposit resources, deposit policy, synthesized deposit products, risk insurance, deposit portfolio.

Постановка проблеми. Нинішня військова криза в Україні ставить перед банківською системою країни низку надзвичайно складних викликів, які потребують невідкладних реакцій та стратегічних рішень. Війна не лише загрожувала фізичній інфраструктурі банків та безпеці працівників, але й спричинила погіршення ефективності діяльності банків, зменшення рентабельності активів та капіталу, істотне погіршення якості кредитних портфелів банків. Загострення фінансової кризи викликало різке зменшення обсягів депозитних ресурсів у банках, що призвело до значних труднощів у забезпеченні їх ліквідності. Управління депозитною політикою банку відіграє критично важливу роль у питанні забезпечення стабільності та розвитку банківської системи, а отже, і в економіці країни в цілому. Депозитна політика визначає основні аспекти того, як банк акумулює та використовує депозитні ресурси, що є важливою частиною його бізнес-діяльності. Адекватне виконання відповідної функції забезпечує ліквідність банку, зменшує ризики втрати коштів та підвищує довіру до банківської системи з боку вкладників. В умовах, коли банківська система є вразливою, зокрема під час військового нападу росії на Україну, правильне управління депозитною політикою стає ще більш актуальним. Нестабільність у зовнішньому середовищі може викликати масове виведення депозитів, що загрожує стійкості банків та може призвести до фінансової кризи.

Основне завдання, яке постає перед українськими банківськими установами сьогодні, – це ефективне управління залученими ресурсами. Тому у поточних умовах здатність ефективно управляти коштами від фізичних та юридичних осіб, прогнозувати та адаптуватися до змін у поведінці вкладників є ключовою для забезпечення стабільності банку та довіри до нього з боку клієнтів. Широкий спектр ризиків, що виникають у банківській діяльності, обумовлює потребу в їхньому комплексному аналізі, систематизації та розробці ефективного механізму регулювання. Оскільки значну частину банківських зобов'язань становлять депозитні кошти, важливим стає питання створення стабільної ресурсної бази через ефективне залучення тимчасово вільних коштів від суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на депозитні рахунки. Це підкреслює необхідність дослідження процесу депозитних операцій з метою виявлення, класифікації та аналізу ризиків депозитних операцій банків, а

також розробки механізму їх регулювання, що дозволить сформувати стабільну ресурсну базу банку, зберігаючи економічні інтереси учасників депозитних операцій.

Особливості банківської діяльності зумовлюють виникнення ризиків не тільки в активних, а й у пасивних операціях. Серед останніх значну роль відіграють ризики, пов'язані з депозитними операціями, які є основним джерелом формування банківських ресурсів. Актуальним є дослідження сутності депозитних ризиків, закономірностей їх прояву, особливостей оцінки та розробка заходів для їх мінімізації з урахуванням усіх факторів, що можуть призвести до виникнення ризикових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування депозитних портфелів та аналізу депозитного ризику були предметом дослідження багатьох учених, зокрема О. М. Тітєвської. На сучасному етапі значна увага приділяється роботам вітчизняних науковців, таких як О. П. Пернарівський, С. М. Волосович, В. В. Герасименко, С. М. Козьменко, І. О. Школьник, Т. О. Савченко, які досліджують можливості та інструменти запобігання і мінімізації ризиків вкладників банків, оцінку системи страхування депозитів, реформу національної системи гарантування вкладів тощо.

Дослідженню проблеми управління ризиками сучасного банку присвячені праці О. П. Заруцької, Л. О. Примостки та інших дослідників, які надають як теоретичні, так і практичні поради з оцінки та управління банківськими ризиками. Теоретичні та практичні методи ідентифікації, оцінки та регулювання депозитних ризиків.

Теоретичні та практичні підходи до ідентифікації, оцінки та регулювання депозитних ризиків банків відображені у працях таких відомих вітчизняних науковців, як І. М. Волошин, І. В. Вишняков, В. О. Зотов, М. Г. Лапуста. Необхідно зазначити, що лише незначна частина робіт присвячена практичним аспектам мінімізації депозитного ризику банку. Зокрема, В. С. Вітлінський та А. П. Гай розробили методологічні засади та запропонували модель управління депозитним портфелем домогосподарств. Недостатній рівень наукового дослідження проблеми ефективного управління депозитними ризиками призводить до відсутності відповідних нормативних рекомендацій з боку Національного банку України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення поставленої

мети визначено наступні наукові завдання: аналіз поточного стану депозитної політики банків; розробка стратегій адаптації та інновацій; оцінка ролі держави та міжнародної спільноти; розробка рекомендацій для забезпечення стабільності та зростання. Нестабільність у зовнішньому середовищі може викликати масове виведення депозитів, що загрожує стійкості банків та може призвести до фінансової кризи. Тому у поточних умовах здатність ефективно управляти коштами від фізичних та юридичних осіб, прогнозувати та адаптуватися до змін у поведінці вкладників є ключовою для забезпечення стабільності банку та довіри до нього з боку клієнтів. Для вирішення поставлених завдань було використано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, аналогія, системний підхід.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ стикається з безпрецедентними викликами, які охоплюють усі сфери людської діяльності, включаючи економіку та фінансовий сектор.

В умовах військового конфлікту, такого як війна, що триває в Україні, перед банківською системою країни постають особливо важливі завдання. Здатність банківської системи адаптуватися до умов, що швидко змінюються, забезпечувати стабільність фінансових операцій і підтримувати економічне відновлення є ключовим фактором забезпечення національної безпеки та сприяння соціальному добробуту.

Депозитна політика поряд з кредитною є основою бізнес-моделі будь-якого банку. Без ефективного залучення коштів вкладників неможливо забезпечити стійке довгострокове зростання кредитної організації. Депозити – це кошти, розміщені в банку, але не обов'язково зараховані банком на рахунок вкладника, а скоріше самим вкладником або третьою особою від імені вкладника. Термін «перераховані» може викликати певну плутанину, оскільки він може означати, що банк є джерелом коштів, що не стосується депозитів [1, с. 283].

Депозити є одним із найпоширеніших фінансових інструментів, що передбачають укладення угоди між клієнтом і банком. Згідно з цією угодою, банк зобов'язується повернути кошти вкладника разом із нарахованими відсотками на умовах, які заздалегідь обумовлені. У практиці українських банків така форма угоди є типовою і регламентується чинним законодавством.

Банківський депозит виступає основою фінансовою послугою, яку пропонують

банки як фізичним, так і юридичним особам. Ця послуга дозволяє клієнтам розміщувати свої грошові кошти на банківських рахунках із метою забезпечення їх збереження та отримання доходу у вигляді відсотків.

Головними перевагами депозитів є надійність і простота управління коштами. По-перше, клієнти можуть бути впевненими, що їхні кошти перебувають у безпеці, оскільки банківські установи зобов'язані дотримуватися правил регулятора, а також часто пропонують державні або приватні гарантії на вклади. По-друге, депозити дають змогу отримувати пасивний дохід, оскільки банк використовує ці кошти для власних фінансових операцій, частку прибутку від яких повертає вкладникам у формі відсотків.

Крім того, депозит може виконувати й інші функції. Для фізичних осіб це засіб планування заощаджень, тоді як для юридичних осіб депозитні рахунки стають інструментом тимчасового управління вільними коштами, що не задіяні в операційній діяльності. Таким чином, депозити є важливим елементом фінансової системи, що сприяє стабільності банківського сектору та економіки загалом.

Депозитна політика визначає умови, на яких приймаються, зберігаються та виплачуються депозити [2, с. 24]. Вона охоплює процедури відкриття, обслуговування та закриття депозитних рахунків, визначення процентних ставок, що застосовуються до різних депозитних продуктів, строків погашення строкових депозитів та умов, за яких депозити можуть бути зняті. Політика може також охоплювати регуляторні вимоги щодо дотримання як банком, так і його клієнтами чинної нормативно-правової бази, що контролює банківські фінансові операції та фінансові транзакції. Ця політика має вирішальне значення для управління ліквідністю.

Крім того, депозитна політика визначає підхід банку до управління ризиками, пов'язаними з депозитними операціями, включаючи депозитний ризик зміни процентної ставки та ризик ліквідності. Менеджмент встановлює методи управління ризиками та засоби контролю, які мають бути впроваджені для виявлення, вимірювання, моніторингу та пом'якшення цих ризиків, сприяючи таким чином загальній стабільності та стійкості банку:

- диверсифікація депозитного портфеля.
- узгодження термінів депозитів банку.
- внесення до депозитної угоди умови про можливість перегляду депозитної ставки

та завчасного попередження про зняття вкладу з ініціативи вкладника або повернення вкладу з ініціативи банку.

– запровадження нестандартних банківських карток, що диверсифікують клієнтурну базу банку.

Депозитний ризик полягає в несподіваному зменшенні ресурсної бази банку, що відбувається через часткове або повне зняття коштів з депозитних та поточних рахунків клієнтів. Усі депозитні ризики мають спільну природу виникнення та однакові фактори формування:

- рівень довіри клієнтів до банків, а також банків один до одного;
- стан фінансової системи у цілому та банківської системи зокрема;
- сезонні зміни потреби населення та підприємств у грошових коштах, коливання та рівень ставок відсотка (рис. 1).

Сучасні теорія та практика оцінки депозитного ризику пропонують широкий спектр підходів та показників для вирішення поставленого завдання. Основу інструментів для оцінки рівня депозитного ризику становлять традиційні показники якісного аналізу варіативності, такі як математичне очікування,

стандартне відхилення та коефіцієнт варіації. Вищезазначену групу показників можна доповнити розрахунком загального середньоквадратичного відхилення залишків за всім депозитним портфелем банку, що дозволяє отримати більш глибоке виявлення про стан депозитного портфелю банку [3, с. 16–17].

Основними викликами, що виникають у процесі управління депозитними ризиками банку, є такі:

- зниження довіри клієнтів до банківських установ через нестабільність у банківському секторі та постійні реформи;
- труднощі у прогнозуванні поведінки вкладників, зокрема передбачення причин дострокового зняття коштів або вибору іншого банку для обслуговування;
- неможливість врахування зовнішніх чинників, які впливають на формування депозитних ризиків, через обмеження моделей прогнозування, що спираються на аналіз середньоденних залишків депозитів;
- складність у врахуванні сезонних факторів під час прогнозування депозитних ризиків.

Основними заходами для підвищення ефективності управління депозитними ризи-

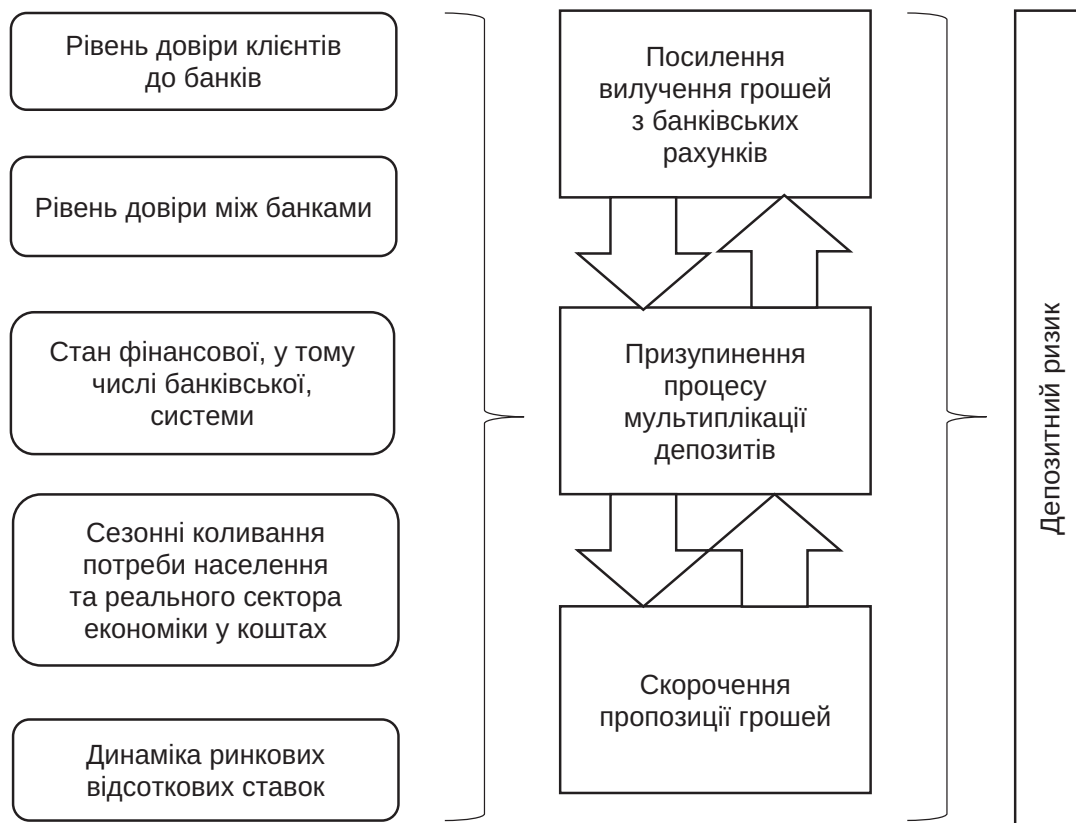

Рис. 1. Зовнішні фактори формування депозитного ризику

Джерело: сформовано на основі [1]

ками банку, з огляду на неможливість впливу на зовнішні фактори їх формування, є:

- створення банком ефективної системи контролю, планування та прогнозування обсягу залучених депозитів;
- розробка інноваційних комбінованих депозитних продуктів, які дозволять залучати нових клієнтів і відновлювати довіру вкладників;
- запровадження дієвих матеріальних і нематеріальних стимулів для працівників банку, що сприятимуть активнішій роботі з клієнтами та збільшенню обсягів депозитів;
- реалізація нових державних регуляторних заходів щодо страхування депозитів;
- удосконалення законодавства у сфері сек'юритизації активів і рефінансування банків;
- підвищення прозорості в управлінні та діяльності банківських установ [4, с. 64].

Одним із ключових факторів, що визначає ефективність внутрішньобанківських механізмів протидії депозитним ризикам, є рівень довіри клієнтів до банку.

В умовах сучасної економіки ненадійність банківських установ України є однією з основних причин слабого розвитку депозитного ринку. Цю проблему поглиблює відсутність ефективної системи страхування вкладів фізичних і юридичних осіб, що підвищує загальну ризикованість операцій на депозитному ринку. Поточний рівень ризику операцій із депозитами та депозитного ризику окремих банків залежить від загального стану та тенденцій розвитку грошово-кредитного ринку, який перебуває під впливом динамічних макроекономічних і політичних факторів.

У таких умовах антикризові заходи окремого банку мають обмежений вплив на систематичний депозитний ризик, який зумовлений загальною нестабільністю ринку. Проте високий рівень довіри клієнтів до здатності банку оперативно вирішувати фінансово-економічні, організаційні та інші проблеми може знизити чутливість вкладників до негативних змін на депозитному ринку.

Депозитна активність банківської системи, а відповідно і рівень депозитного ризику, значною мірою залежить від змін у нормативно-правовому регулюванні, яке визначає порядок здійснення операцій із вкладами фізичних та юридичних осіб, а також механізми нарахування та оподаткування доходів за ними. Зокрема, впровадження Податкового кодексу України внесло корективи у порядок оподаткування доходів за депозитами, зобов'язавши фізичних осіб сплачувати податок на ці доходи, які раніше оподаткуванню не підля-

гали. Це створює для банків ситуацію невизначеності щодо можливої реакції вкладників у нових умовах.

Таким чином, депозитний ризик значною мірою визначається особливостями формування залишків коштів на рахунках клієнтів, що залежать від комплексу кількісних і якісних факторів. При цьому варто враховувати, що деякі з цих чинників, такі як репутаційний або юридичний ризик, складно піддаються кількісній оцінці.

Важливим методологічним аспектом дослідження депозитних ризиків банку є виділення основних змістовних характеристик відповідного економічного поняття (рис. 2).

Вилучення депозитів може створювати ситуацію, за якої банк стикається з необхідністю термінового залучення коштів для покриття раніше непередбаченого дефіциту фінансових ресурсів. Така терміновість спричиняє додаткові витрати, що стають складовою вартісної оцінки депозитного ризику.

Для ефективного управління депозитними ризиками банків їх можна класифікувати за такими критеріями, як тип залучених ресурсів, вид вкладника, джерела виникнення, валюта депозиту, можливість прогнозування та рівень очікуваних збитків (табл. 1).

Проектування систем управління фінансовими ризиками в банках потребує чіткої диференціації рівнів депозитного ризику:

- мінімальний депозитний ризик, що відповідає такій оцінці очікуваних збитків, що неістотно впливає на ліквідність банку та не призводить до порушень, встановлених НБУ, нормативів ліквідності (миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5), короткострокової ліквідності (Н6));

- допустимий депозитний ризик, при якому очікувані наслідки збільшення дисбалансу пасивів за строками можуть призвести до проблем з ліквідністю, оперативне розв'язання яких за рахунок залучення готівки на фінансовому, зокрема, міжбанківському ринку буде супроводжуватися загальним виконанням нормативних вимог НБУ щодо ліквідності;

- критичний депозитний ризик характеризується різким зниженням середньої величини коштів на рахунках клієнтів, що може істотно вплинути на стан ліквідності, а ускладнення з виконанням нормативів ліквідності можуть призвести до банкрутства банку [4, с. 66].

Депозитний ризик безпосередньо пов'язаний із ліквідністю банку, оскільки

Рис. 2. Основні змістовні характеристики депозитного ризику

Джерело: сформовано на основі [1]

Таблиця 1

Класифікація депозитних ризиків банків

Класифікаційна ознака	Види депозитних ризиків
Вид залучених ресурсів	депозитний ризик коштів до вимоги; депозитний ризик строкових коштів
Джерела виникнення	зовнішній депозитний ризик, що не залежить від діяльності банку; внутрішній депозитний ризик, який залежить від діяльності банку
Вид вкладника	депозитний ризик, зумовлений відтоком коштів юридичних осіб (включаючи інші банки); депозитний ризик, зумовлений відтоком коштів фізичних осіб
Валюта депозиту	депозитний ризик в національній валюті; депозитний ризик в іноземній валюті
Можливість прогнозування	прогнозований депозитний ризик; непрогнозований депозитний ризик
Рівень збитків	мінімальний депозитний ризик; допустимий депозитний ризик; критичний депозитний ризик

Джерело: сформовано на основі [4]

виступає однією з основних причин її порушення. Він може трансформуватися в ризик ліквідності, якщо банк не здатен своєчасно компенсувати дефіцит фінансових ресурсів для виконання зобов'язань. Навіть незначні затримки у виконанні зобов'язань з повернення депозитів можуть спричинити паніку серед вкладників, що здатна призвести до системних ризиків, таких як втрата ліквідності, фінансова нестабільність і неплатоспроможність банку.

Депозитні ризики, які виникають через невизначеність у банківській діяльності щодо можливих змін залишків коштів на рахунках клієнтів, створюють передумови для дисбалансу грошових потоків банку. Це, у свою чергу, може призвести до втрати ліквідності та фінансової стійкості [5, с. 42].

Висновки. Військова криза суттєво вплинула на стабільність банківської системи, висунувши численні виклики, які потребують термінових рішень. Банківська діяльність, як фінансовий посередник, супроводжується

високими ризиками, оскільки банки трансформують параметри грошових коштів (валюта, строк, ставка тощо), що посилює ризиковий характер їх операцій.

Особливо важливими є фінансові ризики, пов'язані з депозитними операціями. Депозитний ризик має тісний зв'язок із ризиком ліквідності та може призвести до паніки серед вкладників і системних проблем у банку. Більшість таких ризиків зумовлені зовнішніми факторами, які слід враховувати в масштабах економічної системи.

Ефективне управління депозитною політикою передбачає структурований підхід до залучення коштів клієнтів та забезпечення оптимального співвідношення між прибутковістю і ризиками. Це можливе завдяки класифікації депозитних операцій за характером, строками погашення і типами клієнтів.

Забезпечення стабільності банківської системи України в умовах війни є вирішальним чинником для відновлення економіки, розвитку суспільства та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. 283 с.
2. Благодир Я. Я. Управління депозитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки. Львів : ЛНУ, 2006. 24 с.
3. Волкова В.В. Тенденції управління депозитними ризиками банку в умовах нестійкого ринкового середовища. *Економіка і регіон*. 2017. № 5. С. 15–19.
4. Абралова Н. А. Депозитний потенціал комерційного банку. *Вісник Української академії банківської справи*. 2004. № 2. С. 62–66.
5. Зубова В. В. Довіра як фактор управління депозитним ризиком комерційного банку. 2019. № 13. С. 39–44.

REFERENCES:

1. Risk Management of Banks: Monograph in 2 Volumes. Vol. 1: Management of Risks in Basic Banking Operations / [A. O. Yepifanov, T. A. Vasylyeva, S. M. Kozmenko, et al.] / Edited by Doctor of Economics, Prof. A. O. Yepifanov and Doctor of Economics, Prof. T. A. Vasylyeva. Sumy: State Higher Educational Institution "UABS NBU", 2012. 283 p.
2. Blahodyr, Y. Y. Management of Deposit Risks Based on Improving Their Assessment. Lviv: LNU, 2006. 24 p.
3. Volkova, V. V. Trends in Managing Bank Deposit Risks in an Unstable Market Environment. *Economy and Region*. 2017. No. 5, pp. 15–19.
4. Abralova, N. A. Deposit Potential of a Commercial Bank. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*. 2004. No. 2, pp. 62–66.
5. Zubova, V. V. Trust as a Factor in Managing the Deposit Risk of a Commercial Bank. 2019. No. 13, pp. 39-44.